

A kisváros dinamikája

Tóth-Heyn Máté – az alkotófolyamat írásos ismertetése

témavezető: Tasnádi József DLA, egyetemi tanár

“The intention of the film “Dynamic of the Metropolis” is not to teach, nor to moralise, nor to tell a story; its effect is meant to be visual, purely visual.”
(Moholy-Nagy, Painting, Photography, and Film, 1969)

A TDK pályamunkám keretében Moholy-Nagy László *A nagyváros dinamikája* című filmtervére készítettem egy parafrázist *A kisváros dinamikája* címmel. Az alkotást kiemelkedő magyar művészek, köztük Victor Vasarely szülővárosában, Pécsen készítettem, az alkotás gondolatvilágába beleépítve Vasarely *Színes város* koncepcióját is. A projekt egy későbbi szakaszában Vasarely életének egy másik fontos helyszínén, Aix-en-Provence-ban is készítettem felvételeket. Az alkotás a pécsi Vasarely Múzeummal együttműködésben történt. *A kisváros dinamikája* egy absztrakt városfilm sorozat, amely a várost az azt felépítő mintázatok, textúrák és a hétköznapiak jellemző mozgásai alapján mutatja be. Projektem célja semmiképp sem a Moholy filmtervében leírt ötletek referenciális leforgatása, hanem sokkal inkább a szöveg mögött megbúvó szervezőelv aktualizálása, tovább gondolása, leróva a tiszteletet a Moholy és Vasarely művészeti örökségének. A témaválasztásban az motivált, hogy vizuális eszközökkel feltérképezzek egy olyan – számomra korábban ismeretlen - várost, amely több világhírű, nagy befolyással bíró művész szülőhelye volt. Személyes indíttatásom, hogy az egyetemünk névadójának munkáját is vizsgáljam.

Az alkotói folyamat három fázisra osztható, és a három fázishoz három végtermék kapcsolódik. Az első kutatási időszak lezárultaként elkészült *A kisváros dinamikája I-II*, mely áprilisban kiállításra is került a pécsi Vasarely Múzeum *PHOTO-OPART Vasarely Experience* c. kiállításán.

Ez a verzió az első pécsi látogatásaim során készített felvételek bemutatója, egy opart-os kísérlet a város részleteinek absztrahálásával. A második fázis során ráleltem egy, a Moholy filmtervből kiinduló de a kinetikus művészeti hagyományba tágabb értelemben illeszkedő formára, melyet egy későbbi fejezetben részletesen kifejték. *A kisváros dinamikája III.-ban* a Pécsen kifejlesztett munkamódszert Vasarely életének másik fontos helyszínére, Aix-en-Provence városára is adaptáltam. Ennek forgatása egészen júniusig tartott a két városban. A francia városban akkor volt lehetőségem elkészíteni a felvételeket, mikor a projekt korábbi végtermékeit is bemutató pécsi kiállítást installáltuk Aix-en-Provence-ban.

A nagyváros dinamikája

Moholy-Nagy László *A nagyváros dinamikája* c. filmváza papíralapú előfutára volt az 1920-as évek végén megszorodó városfilm műfajának (Gelencsér, 2021). Moholy a filmtervet

1921/22-ben írta Berlinben, majd először 1924-ben magyar nyelven publikálta a *MA* folyóiratban (Moholy-Nagy, 1924). A mű jelentőségét az is alátámasztja, hogy a *Festészet, fényképészet, film* c. kötetében Moholy 1925-ben ismét megjelentette, immáron németül, az eredeti vázlat rajzait és grafikáit több helyen fotókra cserélve (Moholy-Nagy, *Painting, Photography, and Film*, 1969). Bár *A nagyváros dinamikája*-t Moholy sosem készíthette el, mivel azt a hatóságok elutasították (Schoreter & Berger, 2019), fontos megemlíteni, hogy Moholy későbbi filmjei – mint a *Berlini csendélet*, a *Marseille, régi kikötő*, vagy a *Nagyvárosi cigányok* - és a 20-30-as évek absztrakt városfilmjei is visszavezethetők erre a műre (Gelencsér, 2021). Így például a Walter Ruttmann által 1927-ben elkészített *Berlin, egy nagyváros szimfóniája* kapcsán is feltételezhető, hogy a szerző jól ismerte Moholy filmtervét, és inspirálódott belőle (Schoreter & Berger, 2019), mintha *A nagyváros dinamikája* Ruttmann filmjének forgatókönyve lenne (Vassák, 2000/2).

Látás mozgásban

Moholy a *Látás mozgásban* című kötetében számos olyan gondolatot oszt meg, amely egybevág a pályamunkám célkitűzésével, és további gondolkodásra sarkall. A könyv bevezetésében így magyarázza a címadó fogalom párt: „a dolgok szimultán megragadása alkotó aktus – a dolgokat összefüggéseikben látjuk, érezzük és gondoljuk, nem pedig elszigetelt jelenségek sorozataként. E szemlélet az egyes elemeket nyomban összefüggő egésszé integrálja és alakítja.” (Moholy-Nagy, *Látás mozgásban*, 1996) Moholy idézi a futurista festők 1910-es manifesztumát: „Minden mozog, minden száguld, minden sebesen forog. Egy alak sohasem mozdulatlan előttünk, hanem állandóan megjelenik, majd eltűnik. A képnek a retinán történő megragadása miatt, a mozgásban lévő dolgok megsokszorozódnak, s rezgés benyomását keltik a térben, amelyet befutnak.” (Moholy-Nagy, *Látás mozgásban*, 1996) Moholy a tér-idő kifejezés eszközeként izgalmas példaként hozza fel Harold Edgerton stroboszkópius fényképeit, melyeken különböző emberi mozgások fázisait merevíti ki egy képre. Moholy szerint ezek a képek „egzakt megisméltései” egyes futurista képeknek, ahol ezt a fajta időábrázolást a festészet eszközeivel érték el. (Moholy-Nagy, *Látás mozgásban*, 1996)

A színes város

Vasarely munkásságában és teoretikus szövegeiben egyaránt visszaköszön a művészet és a formák demokratizálásának eszméje. „A jövő geometrikus, sokszínű és napfényes várost ígér. A plasztikai művészet kinetikus, sokdimenziójú és közösségi lesz benne. Nyilván absztrakt is, a tudományokhoz közelálló.” (Vasarely, 1983) A tartalom és forma folyamatos váltakozásáról, az épített környezetben jelenlevő geometrikus formákról így ír: „Egy vastag falba nyíló, szögletes kis ablakcska megannyi fényt tud árasztani, legyen bár a sénéanque-i apátságban vagy Gordes akármelyik házában... Ugyanez a nyílás kívülről nézve kifürkészhetetlen, fekete, anyagtalán kockává változik. (...) Lehetetlen eldönteni, hogy egy árnyék vagy falszárny hová tartozik? tárgy és levegő összekuszálódik, tartalom és forma változtatják egymást.” (Vasarely, 1983) Vasarely munkásságában fontos helyet foglal el a „planetáris folklór” és a „plasztikai ábécé” fogalma, melyek mind egy univerzális, mindenki számára érthető vizuális nyelv eszméjét fogalmazzák meg. „Újból hitet teszek amellett, hogy az alkotás valamennyi formája egy földi mértékkel mérhető kultúra és civilizáció felé halad. A jövő városa, amely ezernyi mérnök, építész és plasztikus alkotása lesz, az emberiség valamennyi anyagi és szellemi igényének meg fog felelni.

Le kell fordítani hódításainkat a köznyelvre. Maguk az egyes művészetek hatalmaznak föl erre bennünket? A természet dolgainak ábécéje a részecske vagy a kristály, az élőlényeké a sejt, a zenéé a hang, a beszédé a fonéma, miért ne lehetne a plasztikának is ábécéje, nyelvtana és mondattana?” (Vasarely, 1983)

A kisváros dinamikája: az alkotói folyamat leírása

„Ez a film nagyrészt a felvevőgép lehetőségeiből adódott. A cél az volt, hogy a film saját akciójával és saját tempószerűségével hasson...” – ezekkel a megjegyzésekkel egészíti ki Moholy *A nagyváros dinamikájának* első kiadását, és ezeket a gondolatokat szem előtt tartva igyekeztem én is megtalálni a számtalanszor idézett, feldolgozott, és újragondolt filmterv esszenciáját, melyet később saját parafrázisom zászlójára tűzhettem. Hosszú ideig azonban tanácstalan voltam a parafrázis formáját illetően. Az 1920-as évek avantgárd alkotóit egészen más érdekelte, mint napjaink filmkészítőjét. A korszak városfilmjeiben a fejlődő, iparosodó városok legapróbb jelenségei iránti csodálat párosult a felvevőgép és a mozgókép által kínált lehetőségek iránti kíváncsisággal. Én azonban valami olyat szerettem volna készíteni, ami akkor is érdekelné Moholy-t, ha napjainkban élne.

A munkafolyamat első lépéseként Moholy filmvázára tematikusan illeszkedő helyeket, jelenségeket kerestem Pécs városában, és azokat rögzítettem. Ugyanakkor ez a hozzáállás banális jelenetekhez, Moholy filmtervének szolgai utánzásához, és az 1920-as évek meghaladott művészeti érdeklődéséhez vezetett.

A film technikájának megtalálásához végül *A nagyváros dinamikájának* egyik első mondata segített hozzá: „A kép közepén folyton egy és ugyanazt a házat látni; (t. i. a házat mindig vissza kell a közepére fotografálni) (...) A házsor elfut és visszajön.” A filmben (*A kisváros dinamikája III*) a város ismétlődő elemeinek, formáinak, mozgásainak egymásra fotografálásával érek el egy fajta dinamizmust. A különböző elemek szigorúan csak egy képkocka erejéig szerepelnek, majd felülírja őket egy következő, ám hozzájuk alakilag szorosan kapcsolódó képelem. A Moholy filmvázában felvetett tematikus elemek részben vagy egészben megjelennek a saját filmemben is, de mindig szem előtt tartva az ismétlés, és az egymásra illesztés elvét.

Néhány példa a technika alkalmazhatóságáról: a fent idézett hatást Moholy tervéből például úgy érem el, hogy egy pécsi házsor összes házát lefotózzom úgy, hogy a házak homlokzata a képnek mindig ugyanarra a részére essen. A házak hasonlóságából kifolyólag egy vibráló, ám állandónak ható kép jön létre, melyben egy házzá olvad össze egy teljes házsor. A házak képen belüli helyének lassú elmozgásával a másik idézett hatás is imitálható: „A házsor elfut és visszajön.”

A technika izgalmas eredményeket szül minden olyan épített elemnél, amelyben megfigyelhető valamilyen ismétlődés. Így például toronyházak homlokzatán végigsvenkelve, majd az egyes emeleket egymásra fotografálva, vagy egy vízszintes ablaksor ablakait egymásra helyezve is létrejön a furcsa vibráló dinamizmus, ami egyszerre hordozza magában az állandóságot és a változást. A technika lehetőséget ad arra is, hogy a várost geometriai formákra bontsuk, és például a kör alakú elemeket egymásra fotografálva fedjük fel valamit a Vasarely-féle *planetáris folklórból*.

Irodalomjegyzék

- Schoreter & Berger. (2019). *Actualization / Dynamic of the Metropolis*. Forrás: dfk-paris.org: <https://newmedia.dfk-paris.org/schroeter-berger.html#cite-note1>
- Gelencsér, G. (2021). The MA (Today) and Tomorrow. Film Theory and Practice in the Classical Neo-avant-garde. *THEATRON*, 88-94.
- Moholy-Nagy, L. (1924). Filmváz. A nagyváros dinamikája. *MA*, 7-9.
- Moholy-Nagy, L. (1978). *Festészet, fényképészet, film*. Budapest: Corvina.
- Moholy-Nagy, L. (1996). *Látás mozgásban*. Budapest: Intermédia/Műcsarnok.
- Vassák, B. B. (2000/2). Fekete, fehér, igen, nem. *Filmvilág*, 47-49.
- Vasarely, V. (1983). *Színes város*. Budapest: Gondolat.

Filmográfia

- Dziga Vertov: *Ember a felvevőgéppel* (1929)
- Jean Vigo: *Nizzáról jut eszembe* (1930)
- Joris Ivens: *A híd* (1928)
- Moholy-Nagy László: *Marseille régi kikötője* (1930)
- Moholy-Nagy László: *Nagyvárosi cigányok* (1932)
- Moholy-Nagy László: *Berlin csendélet* (1936)
- Walter Ruttmann: *Berlin: egy nagyváros szimfóniája* (1927)